

Social Work & Education

©SW&E. 2025

УДК 37.013.42-053.6:176.5

DOI: 10.25128/2520-6230.25.4.4

Олена КАРПЕНКО,
доктор педагогічних наук,
професор, кафедра соціальної
педагогіки та соціальної роботи,
Київський університет імені Бориса
Грінченка, 02154, м. Київ, Україна;
lenadom1288@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6715-2899>

Павло РУБАН,
аспірант 3 року навчання, кафедра
соціальної педагогіки та
соціальної роботи
Київський університет імені
Бориса Грінченка,
м. Київ, Україна, 02154;
p.ruban.asp@kubg.edu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-7641-026X>

Статус статті:*Отримано: листопад 08, 2025**1-ше рецензування: грудень 19, 2025**Прийнято: грудень 30 2025*

Карпенко, О., Рубан П. (2025). Соціальне підприємство як інноваційний механізм соціально-професійної інтеграції осіб з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень. *Social Work and Education*, Vol. 12, No. 4. pp. 605-612. DOI: 10.25128/2520-6230.25.4.4

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМСТВО ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ СОЦІАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ ВНАСЛІДОК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ПОРУШЕНЬ

Анотація. Стаття присвячена теоретичному обґрунтуванню соціального підприємства як новаторського механізму соціально-професійної інтеграції осіб з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень. В умовах повномасштабного вторгнення росії в Україну та різкого зростання кількості осіб з інвалідністю різних нозологій, низька ефективність традиційних підходів до працевлаштування, які базуються на «медичній моделі інвалідності», потребує пошуку інноваційних підходів.

Мета статті полягає у побудові теоретичної моделі, яка б окреслювала, як саме соціальне підприємство, що базується на «соціальній моделі інвалідності», забезпечує системне рішення для подолання бар'єрів, що перешкоджають повноцінній соціально-професійній інтеграції осіб з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень. Основними завданнями дослідження є теоретичний синтез та аналіз актуальних наукових праць, що дозволило класифікувати основні бар'єри та описати новаторські практичні моделі соціального підприємництва, зокрема «Соціальні підприємства з інтеграції у ринок праці» та «Кастомізоване працевлаштування». Науковою новизною є побудова концептуальної рамки, що поєднує проблему бар'єрів з її практичним вирішенням. Обґрунтовано, що інноваційні механізми соціального підприємництва націлені на системне подолання ідентифікованих бар'єрів. Описано як «цілісна підтримка» та гібридні моделі стійкості здатні розв'язувати проблеми соціальної ізоляції особи з інвалідністю та економічну «нерентабельність» самого підприємства. Висновки дослідження підтверджують, що успішне впровадження державної політики та заохочення сфери соціального підприємництва (зокрема, проєкт Закону №14156) вимагає підтримки не будь-яких «соціальних ініціатив», а саме доказових, теоретично обґрунтованих моделей, які здатні забезпечити гідну оплату праці та реальну інтеграцію людини з інвалідністю у суспільство.

Ключові слова: соціальне підприємство, соціально-професійна інтеграція, особи з інвалідністю, особи з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень, соціальна модель інвалідності, інклюзія, інклюзивна зайнятість.

ВСТУП

На тлі повномасштабної війни ти збільшення кількості осіб з інвалідністю, актуальною стала проблема пошуку механізмів їх соціально-професійної інтеграції.

Спираючись на дані досліджень фонду Inclusion Europe за лютий 2025 року ми можемо констатувати, що в Україні проживає близько 260 тисяч осіб з інтелектуальною та психосоціальною інвалідністю. Якщо враховувати, що рівень офіційно працевлаштованих від загальної кількості людей з інвалідністю, за даними різних досліджень, складає 15-18%, для людей з інтелектуальними порушеннями (ІП) цифра залишається критично низькою, не перевищуючи 5-7%.

В Україні переважають традиційні підходи, що орієнтуються на пасивні виплати або робочі місця за квотою та привалює «медична модель» інвалідності (яка розглядає людину з інвалідністю як об'єкт опіки чи лікування). Однак, дані підходи мають низьку ефективність і підсилюють соціальну ексклюзію людей з інвалідністю.

Існує нагальна потреба в пошуку та теоретичному обґрунтуванні новаторських моделей та систем, що будуть здатні забезпечувати сталу та змістовну зайнятість для вище зазначених осіб. Соціальне підприємство (СП) поєднує в собі бізнес-модель та чітко визначену соціальну місію і розглядається у світовому науковому дискурсі як один із перспективних механізмів, що може стати розв'язання цієї проблеми.

В цьому контексті зареєстрований у Верховній Раді України проєкт Закону №14156 від 27 жовтня 2025 року Про внесення зміни до Закону України "Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні щодо розвитку соціального підприємництва" є бажанням вмонтувати СП у систему соціальної політики. Проте, для забезпечення дієвості цього інструменту, слід чітко зрозуміти механізм його роботи та впливу на інтеграцію осіб з інвалідністю внаслідок ІП.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Велика кількість закордонних та менша вітчизняних науковців розглядають у своїх працях теоретичні засади та роль соціального підприємництва (СП) у розвитку суспільства. В Україні аналізом СП як інноваційного виду бізнесу, який може в собі поєднувати соціальну місію з бізнес-моделлю, займалися (Н. Пилипенко & О. Карпець, 2021). Вони активно досліджують роль СП у вирішенні соціально-економічних проблем в контексті децентралізації, підкреслюючи ключову відмінність такого типу підприємств від класичного бізнесу (прибуток як досягнення мети, а не самоціль).

Якщо спиратись на міжнародний науковий дискурс, К. Діксіт та співавтори, (2025), займаючись розробкою інноваційних моделей стійкості, пропонують концептуальну модель, яка пояснює стійкість СП через накопичення та використання соціального капіталу (мережі, довіра, ресурси) та інтелектуального капіталу (знання та інновації).

Великий пласт досліджень стосується бар'єрів, які перешкоджають соціально-професійній інтеграції осіб, які мають інтелектуальні порушення (ІП). Науковці С. АльФозан & М. АльКахтані класифікують ці бар'єри, виділяючи

одним з найважливіших негативне ставлення роботодавців, стереотипи та стигми в суспільстві, правові та економічні фактори. А. Джойс уточнює, що добробут та задоволеність роботою у людей з ІП прямо корелюється з відчуттям соціальної підтримки, інтеграцією в колективі та наявністю менторства.

Вчений Р. Лісарт визначає та детально описує концепцію «Соціальних підприємств з інтеграцією у ринок праці» (Work Integration Social Enterprises - WISE), такий тип СП генерує дохід та створює робочі місця для вразливих груп населення. Автор підкреслює, що WISE є філософським та практичним відходом від моделі «захищених майстерень» (sheltered workshops), що на його думку суттєво застаріла.

Новаторські погляди на проблему в праці (Дж. Крістіансон-Баркер, 2025) тримають фокус на «Кастомізованому працевлаштуванні» (Customized Employment - CE) як моделі, що передбачає створення або адаптацію робочого місця під потреби, інтереси та унікальні сильні сторони особи з інвалідністю.

В цілому, більшість наукових публікацій констатують бар'єри або описують практичні моделі. Часто бракує теоретичного «містка» між цими двома напрямками. Немає цілісного обґрунтування того, яким чином модель СП, що будується на соціальній моделі інвалідності (яка фокусується на зміні середовища, а не людини) (Т. Селіско, 2024) здатна системно долати ці бар'єри. Що є особливо актуальним в контексті формування нового законодавчого поля в Україні.

Метою статті є теоретичне обґрунтування соціального підприємства як інноваційного механізму соціально-професійної інтеграції осіб з інтелектуальними порушеннями.

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ

Щоб обґрунтувати соціальне підприємство (СП) як інноваційний механізм, важливо чітко окреслити проблеми, які він має вирішити. Спираючись на роботу С. АльФозан, М. Аль Кахтані (2021) всі бар'єри, що перешкоджають процесу працевлаштування осіб з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень (ІІП) можна звести до трьох груп, що вказані в таблиці 1.

Підходи, що вважаються в нас традиційними зазнають невдачі. Такі підходи всіляко намагаються «втиснути» людину з ІІ у ринок, який фундаментально її відторгає. Новаторські підходи мають функціонувати за іншими алгоритмами – створювати середовище під потреби людини з інвалідністю. Саме таку модель пропонує СП, що базується на соціальній моделі інвалідності (Т. Селіско, 2024).

Як наголошує Р. Лісарт («Соціальних підприємств з інтеграцією у ринок праці» (Work Integration Social Enterprises - WISE) – мають подвійну мету, на перше місце ставлячи соціальну місію працевлаштовуючи та навчаючи осіб з груп ризику, на друге – вироблення товарів чи послуг для ринку. Ключовою відмінністю WISE від «захищених майстерень», які історично домінують на теренах України, полягає у філософії: це перехід від сегрегації та симуляції праці до реальної роботи, реальної заробітної плати та реальної соціальної інтеграції.

Таблиця 1: Класифікація бар'єрів для працевлаштування осіб з інтелектуальними порушеннями (ІІ)

Категорія бар'єра	Характеристика / Ключові прояви
Бар'єри з боку роботодавців (визначаються як "найсерйозніші")	- Негативні стереотипи та упередження - Страх щодо низької продуктивності - Незнання специфіки комунікації та адаптації робочого місця - Побоювання щодо юридичної відповідальності
Бар'єри, пов'язані з людиною та її навичками	- Брак соціальних та комунікативних навичок - Недостатня професійна підготовка - Відсутність попереднього досвіду роботи - Низькі кар'єрні очікування самої людини
Бар'єри системні та соціальні	- Загальна суспільна стигма - Економічні побоювання щодо "нерентабельності" інклюзії - Логістичні та інфраструктурні проблеми (транспорт, доступність)

Натомість всередині моделі WISE є процес «Кастомізованого працевлаштування» (Customized Employment - CE) За визначенням (Дж. Крістіансон-Баркер та співавторів, 2025), CE – це не пошук готової вакансії на підприємстві, а «чітке визначення потреб, інтересів та сильних сторін» конкретної людини, що дозволяє якнайкраще підібрати певний вид діяльності для неї. Даний процес складається з декількох етапів, що відображено у таблиці 2.

Таблиця 2: Етапи «Кастомізованого працевлаштування» (Customized Employment - CE)

Етап	Зміст / Ключові характеристики
1. "Відкриття" (Discovery)	Аналіз сильних сторін, навичок та інтересів особи в її природному середовищі. Наголос на потенціалі, а не на традиційній оцінці "профпридатності".
2. "Вирізання/створення" (Job Carving/Creation)	Переговори з роботодавцем про набір функцій, а не про готову "вакансію". Робоче місце адаптується, щоб воно відповідало сильним сторонам особи та одночасно створювало економічну цінність для бізнесу.
3. "Підтримка" (Post-Employment Support)	Забезпечується не лише початкове навчання, але й постійна "природна підтримка" (natural supports) з боку колег та менторів для успішної та стабільної інтеграції на робочому місці.

Ми пропонуємо певний підхід, що полягає у накладенні механізмів WISE/CE на бар'єри, які були ідентифіковані (С. АльФозан & М. АльКахтані, 2021).

Якщо сфокусуватись на бар'єрах роботодавців через модель WISE, можна визначити самого роботодавця (соціального підприємця) носієм соціальної місії. Адже, його мотивація більшою мірою сфокусована на виконанні місії, а не подоланні ризиків. З цього ж погляду всі стереотипи та упередження нівелюються, оскільки ця бізнес-модель була спеціально впроваджена під конкретну категорію співробітників. Натомість, підхід CE пропонує "win-win" рішення, в якому бізнес-модель може виконати поставлені задачі, а людина з інвалідністю отримує роботу, яка відповідає її здібностям.

Розглядаючи бар'єри навичок, соціальне підприємство за своєю суттю є середовищем, що розвиває. Модель WISE не вимагає від людини наявності навички для конкретної діяльності, вона інвестує у їх формування через адаптовані тренінги та менторський супровід. При цьому, процес "Відкриття" (Discovery) у підході CE не фокусується на «дефіцитах», будуючи кар'єрний план на потенційних «сильних сторонах».

У соціальних та системних бар'єрах, соціальне підприємство діє як інструмент руйнування суспільної стигми, демонструючи компетентність осіб з інвалідністю у певних видах зайнятості. Надважливою його функцією, є розв'язання проблеми соціальної ізоляції осіб з ІП. Дослідження (А. Джойса та співавторів, 2025) доводять, що визначальним показником добробуту є соціальний зв'язок. Модель WISE створює такий зв'язок через надання «цілісної підтримки» ("holistic support"), яка розповсюджується не тільки на робочі, а й психологічні та соціальні аспекти життя людини з інвалідністю.

У контексті економічних бар'єрів, питання «рентабельності» соціальне підприємство вирішує через гібридну модель стійкості. (К. Діксіт та співавтори, 2025) доводять, що ця стійкість будується на інтелектуальному капіталі (таких інноваційних підходах до навчання, як CE) та соціальному капіталі (мережі партнерів та волонтерів, довіра у громаді тощо). Цей комплексний підхід дозволяє залучати додаткові ресурси (гранти, державну підтримку, crowdfunding).

Залучення механізмів WISE/CE дозволяє соціальному підприємництву бути не просто «доброю справою», а теоретично обґрунтованим, комплексним та новаторським підходом, що системно долає кожний із ключових бар'єрів на шляху до соціально-професійної інтеграції осіб з ІП.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Таким чином, узагальнюючи результати нашого дослідження, можна зробити висновки, що соціальне підприємство, яке функціонує на засадах «соціальної моделі» (зміна середовища, а не людини), є теоретично обґрунтованим, комплексним та новаторським підходом для подолання різного роду бар'єрів. Ключовою теоретичною моделлю для інтеграції є "Соціальні підприємства з інтеграції у ринок праці" (WISE), а основним процесом всередині WISE є практика "Кастомізованого працевлаштування" (CE).

Беручи до уваги українські реалії, прийняття проекту Закону №14156 від 27 жовтня 2025 року, «Про внесення зміни до Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» щодо розвитку соціального підприємництва" нарешті створить правове поле для функціонування соціальних підприємств. Натомість, успішна імплементація

залежить не від формальної підтримки різного роду «соціальних ініціатив», а від цілеспрямованого впровадження серед соціальних підприємців моделей, як-от WISE та CE, що доводять свою ефективність у забезпеченні гідної праці та справжньої соціальної інтеграції осіб з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень.

ЛІТЕРАТУРА

Пилипенко, Н. М., Карпець, О. В. (2021). Теоретичні аспекти соціального підприємництва в сучасних умовах. *Ефективна економіка*, (3). DOI: 10.32702/2307-2105-2021.3.87.

AlFozan, S. K., & AlKahtani, M. A. (2021). Barriers to Employment for Individuals with Intellectual Disabilities: A Systematic Review. *Journal of Critical Reviews*, 08(01), 1016–1028.

Christianson-Barker, J., Franzius, A., Mills, R., Lomnesse, A., & Hole, R. (2025). Employing Strength: A Scoping Review of Customized Employment Practices to Support Inclusive Employment for People with Intellectual Disabilities. *Journal of Vocational Rehabilitation*, 1-22. DOI: 10.1177/10522263251356445.

Dixit, K., Kumar, P., Aashish, K., & Zohair, M. (2025). Leveraging Social and Intellectual Capital for Social Entrepreneurship: A Model for Sustainable Business Practices in an Uncertain Environment. *Journal of Risk and Financial Management*, 18(2), 46. <https://doi.org/10.3390/jrfm18020046>

Joyce, A., Campbell, P., Crosbie, J., & Wilson, E. (2025). Wellbeing and job satisfaction among employees with intellectual disability. *Frontiers in Public Health*, 13:1503932. DOI: 10.3389/fpubh.2025.1503932.

Karpenko O. G. (2016). Professional functions of social workers as a part of professional competence //perspective directions of scientific researches. P. 292-294. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/11739>.

Karpenko O., Cherusheva, G., Verbovska, L., Kolomiets, M., Savastru, N. (2024). The role of stakeholders in ensuring the quality of higher education in Ukraine: cooperation and partnership. *Conhecimento & Diversidade*. 16 (44). PP. 425-449. URL: https://revistas.unilasalle.edu.br/index.php/conhecimento_diversidade/issue/view/432.

Lysaght, R., Krupa, T., & Bouchard, M. (2018). The Role of Social Enterprise in Creating Work Options for People With Intellectual and Developmental Disabilities. *Journal on Developmental Disabilities*, 23(3), 18–30.

Selisko, T. J., Eckert, C., & Perels, F. (2024). Models of disability as distinguishing factor: a theoretical framework of inclusive education and the application to a literature review. *Cogent Education*, 11(1), 2379681. DOI: 10.1080/2331186X.2024.2379681.

Smith, P., McVilly, K. R., McGillivray, J., & Chan, J. (2018). Developing open employment outcomes for people with an intellectual disability utilising a Social Enterprise Framework. *Journal of Vocational Rehabilitation*, 48(1), 59–77. DOI: 10.3233/JVR-170916.

Weld-Blundell, I., Shields, M., Devine, A., Dickinson, H., Kavanagh, A., & Marck, C. (2021). Vocational Interventions to Improve Employment Participation of People with Psychosocial Disability, Autism and/or Intellectual Disability: A Systematic Review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(22), 12083. <https://doi.org/10.3390/ijerph182212083>.

Widagdo, A. K., Rahmawati, Purnomo, R. A., Jaafar, N. I., & Markhumah, U. (2025). Advancing disability inclusion through social and digital entrepreneurship in ASEAN. *International Journal of Innovative Research and Scientific Studies*, 8(3), 1139–1152. DOI: 10.53894/ijirss.v8i3.6764.

SOCIAL ENTERPRISE AS AN INNOVATIVE MECHANISM OF SOCIAL AND PROFESSIONAL INTEGRATION OF PERSONS WITH DISABILITIES DUE TO INTELLECTUAL DISORDERS

Olena KARPENKO, Doctor of pedagogical sciences, Professor of the Department of Social Pedagogy and Social Work, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, Ukraine, Kyiv, Ukraine; oh.karpenko@kubg.edu.ua

Pavlo RUBAN, 3rd year postgraduate student, Department of Social Pedagogy and Social Work, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, Kyiv, Ukraine; p.ruban.asp@kubg.edu.ua

Abstract. *The article is devoted to the theoretical justification of social enterprise as an innovative mechanism for the socio-professional integration of persons with disabilities due to intellectual disabilities. In the context of the full-scale invasion of Russia into Ukraine and the sharp increase in the number of persons with disabilities of various nosologies, the low efficiency of traditional approaches to employment, which are based on the "medical model of disability", requires the search for innovative approaches. The purpose of the article is to build a theoretical model that would outline how a social enterprise, based on the "social model of disability", provides a systemic solution for overcoming barriers that prevent the full socio-professional integration of persons with disabilities due to intellectual disabilities.*

The main objectives of the study are theoretical synthesis and analysis of current scientific works, which allowed to classify the main barriers (stigma of society, lack of skills, attitude of employers), and to describe innovative practical models of social entrepreneurship, in particular "Social Enterprises for Integration into the Labor Market" (WISE) and "Customized Employment" (CE). The scientific novelty is the construction of a conceptual framework that combines the problem of barriers with its practical solution. The article substantiates that innovative mechanisms of social entrepreneurship are aimed at systematically overcoming the identified barriers. It is described how "holistic support" and hybrid models of resilience are able to solve the problems of social isolation of a person with a disability and the economic "unprofitability" of the enterprise itself.

The study findings confirm that the successful implementation of state policy and promotion of the social entrepreneurship sector (in particular, the draft Law No. 14156) requires support not for just any "social initiatives", but for evidence-based, theoretically grounded models ("Social Enterprises for Integration into the Labor Market" and "Customized Employment") that are capable of ensuring decent wages and real integration of a person with a disability into society.

Keywords: *social enterprise, socio-professional integration, persons with disabilities, persons with disabilities due to intellectual disabilities, social model of disability, inclusion, inclusive employment.*

References

Pylypenko, N. M., Karpets, O. V. (2021). Theoretical aspects of social entrepreneurship in modern conditions. *Efektivna ekonomika*, (3). DOI: 10.32702/2307-2105-2021.3.87. [in Ukrainian].

AlFozan, S. K., & AlKahtani, M. A. (2021). Barriers to Employment for Individuals with Intellectual Disabilities: A Systematic Review. *Journal of Critical Reviews*, 08(01), 1016–1028.

Christianson-Barker, J., Franzius, A., Mills, R., Lomnesse, A., & Hole, R. (2025). Employing Strength: A Scoping Review of Customized Employment Practices to Support Inclusive Employment for People with Intellectual Disabilities. *Journal of Vocational Rehabilitation*, 1-22. DOI: 10.1177/10522263251356445.

Dixit, K., Kumar, P., Aashish, K., & Zohair, M. (2025). Leveraging Social and Intellectual Capital for Social Entrepreneurship: A Model for Sustainable Business Practices in an Uncertain Environment. *Journal of Risk and Financial Management*, 18(2), 46. <https://doi.org/10.3390/jrfm18020046>

Joyce, A., Campbell, P., Crosbie, J., & Wilson, E. (2025). Wellbeing and job satisfaction among employees with intellectual disability. *Frontiers in Public Health*, 13:1503932. DOI: 10.3389/fpubh.2025.1503932.

Karpenko O. (2016). Professional functions of social workers as a part of professional competence: perspective directions of scientific researches. 292-294. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/11739>.

Karpenko, O., Cherusheva, G., Verbovska, L., Kolomiiets, M., Savastru, N. (2024) *The role of stakeholders in ensuring the quality of higher education in Ukraine: cooperation and partnership*. *Conhecimento & Diversidade*, 16 (44). pp. 425-449. URL: https://revistas.unilasalle.edu.br/index.php/conhecimento_diversidade/issue/view/432

Lysaght, R., Krupa, T., & Bouchard, M. (2018). The Role of Social Enterprise in Creating Work Options for People With Intellectual and Developmental Disabilities. *Journal on Developmental Disabilities*, 23(3), 18–30.

Selisko, T. J., Eckert, C., & Perels, F. (2024). Models of disability as distinguishing factor: a theoretical framework of inclusive education and the application to a literature review. *Cogent Education*, 11(1), 2379681. DOI: 10.1080/2331186X.2024.2379681.

Smith, P., McVilly, K. R., McGillivray, J., & Chan, J. (2018). Developing open employment outcomes for people with an intellectual disability utilising a Social Enterprise Framework. *Journal of Vocational Rehabilitation*, 48(1), 59–77. DOI: 10.3233/JVR-170916.

Weld-Blundell, I., Shields, M., Devine, A., Dickinson, H., Kavanagh, A., & Marck, C. (2021). Vocational Interventions to Improve Employment Participation of People with Psychosocial Disability, Autism and/or Intellectual Disability: A Systematic Review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(22), 12083. <https://doi.org/10.3390/ijerph182212083>.

Widagdo, A. K., Rahmawati, Purnomo, R. A., Jaafar, N. I., & Markhumah, U. (2025). Advancing disability inclusion through social and digital entrepreneurship in ASEAN. *International Journal of Innovative Research and Scientific Studies*, 8(3), 1139–1152. DOI: 10.53894/ijirss.v8i3.6764.

Article history:

Received: November 08, 2025

1st Revision: December 19, 2025

Accepted: December 30, 2025